

**Веригенко
Дар'я Ігорівна**

здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
ННІ права
Державного податкового
Університету

**Козачук
Юлія Ігорівна**

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
ННІ права
Державного податкового
Університету

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Гетьмана А.П. Екологічне право України: Підручник. Харків, 2005 с.328
2. Карамушка В. І. Екологічна свідомість. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія. НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18684 (дата звернення: 05.12.2021)
3. Кобринський В.Ю., Камінський А.І. основні засади класифікації екологічних прав та обов'язків людини і громадянина. Право і суспільство. 2012. Вип. 2. С. 54-58. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/2_2012/12.pdf (дата звернення: 05.12.2021)
4. Куць Н. Екологічна свідомість українців & довкілля. 2020. URL: <http://epl.org.ua/eco-analytics/ekologichna-svidomist-ukrayintsiv-dovkillya/#> (дата звернення: 05.12.2021).
5. Шедловська М. В. Концептуалізація поняття "екологічна свідомість" у соціогуманітарних науках М. В. Шедловська. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2011. Вип. 5. С. 196-204. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_sociology_2011_5_25 (дата звернення: 06.12.2021)
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.12.2021).
7. «Про охорону навколишнього природного середовища» Закону України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 04.12.2021).

**ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ ТА ЗАХИСТ
ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
СЬОГОДЕННЯ**

За останні десятиліття проблема екології стала однією з найважливіших у всьому світі. Цьому питанню приділяють увагу на всіх рівнях. Ця проблема висвітлюється на багатьох конференціях та вирішується різними міжнародними організаціями.

Однією з актуальних проблем сучасності в умовах інтенсивного використання природних ресурсів та погіршення стану довкілля, є явне порушення екологічних прав та обов'язків громадян, гарантування їх охорони, порушення екологічних прав та їх захисту. Забезпечення та здійснення екологічних прав, у тому числі контролю, у сфері охорони навколишнього природного середовища має бути одним із пріоритетів екологічної політики держави в усьому світі.

Необхідно відзначити, що дана проблема була в центрі дослідження багатьох українських учених, а саме: В. І. Андрейцева, Н. Р. Кобецької, Г. В. Анісімової, В. С. Попова, М. В. Красової, О. Б. Колбасова, Н. Р. Малишевої, О. О. Сурілова, А. П. Гетьман, Л. А. Калишук, П. Р. Кобецька, А. І. Черемнова, Ю. С. Шемшученко, та інших.

Для найкращого розуміння проблеми, потрібно розглянути саме поняття «екологічна свідомість». Різні науковці трактують його по-різному, але найбільш поширене розуміння поняття полягає у тому, що «Екологічна свідомість – одне з ключових понять екологічної психології, що означає вищий рівень психічного відображення природного, штучного, соціального середовища та внутрішнього світу людини, саморегуляцію даного відображення та усвідомлення місця і ролі людини у реальному світі» [2]. Рівень і тип екологічної свідомості людини впливає на її поведінку щодо навколишнього середовища, на вибір способів поведінки, які завдають шкоди навколишньому середовищу або зменшують його негативний вплив. Тож, стан довкілля залежить від рівня та типу екологічної свідомості населення.

Важливо зазначити, що екологічна свідомість людини, як і будь-яка, має здатність формуватися та змінюватись впродовж життя під впливом різних факторів на її структурні елементи. Таким чином виділяють такі типи впливу – поведінковий, емоційний, когнітивний. Також великий вплив на екологічну свідомість має культура, традиції, особисті потреби і досвід, цінності середовища, у якому зростає та перебуває людина тощо. Серед джерел впливу на екологічну свідомість, науковці зазвичай виділяють, внутрішні (самоосвіта, сімейне виховання, особистий досвід людини тощо) та зовнішні (вплив державних заходів, неурядових природоохоронних, релігійних організацій, ЗМІ, суспільні цінності тощо[5]).

Актуальною проблемою сьогодення для України є екологічна свідомість українців, яка вважається контраверсійною. Тобто, ставлення українців до довкілля, яке вони декларують на словах, у більшості випадків не пов'язане з їхніми реальними діями та готовністю діяти для збереження довкілля [4, с.2].

Таким чином, цінності визначають формування того чи іншого типу екологічної свідомості. І залежно від існуючої системи розвитку і цінностей людини формується відповідний вид екологічної свідомості.

Так, на сьогодні найбільш популярною класифікацією екологічної свідомості є підхід, що визначає їх в залежності від наявних знань, вмінь і навичок людини, які впливають на взаємозв'язок людини з природою. За цим принципом виділяють такі види, як альтруїстичний, нейтральний та прагматичний. Так, люди з альтруїстичним типом екологічної свідомості працюють в інтересах навколишнього середовища і

застосовують наявні знання на практиці. Хоча люди з нейтральним рівнем екологічної свідомості мають певні знання про охорону навколишнього середовища, у них немає ні мотивації, ні бажання працювати на користь довкілля. Люди з прагматичним видом екологічної свідомості, незалежно від знань про навколишнє середовище, працюють лише для власних інтересів і потреб [4, с.9].

Тож, як бачимо екологічна свідомість відіграє надважливу роль у житті людини та її комунікації з навколишнім середовищем. Якщо екологічна свідомість зазвичай впливає на дії окремої особи, то для регулювання поведінки більших громад існує екологічне право.

Захист екологічних прав давно став важливим питанням та вийшов на світовий рівень. У 1972 році була прийнята Декларація Стокгольмської конференції ООН по навколишньому середовищу, саме в ній вперше було закріплено суто екологічні права - права на життя у сприятливому середовищі. Декларація ставить право на життя у сприятливому навколишньому середовищі на один рівень з правом людини свободу та рівність. Сприятливе навколишнє середовище, відповідно до Декларації, – це таке середовище, яке дозволяє вести гідне життя.

Основна думка Стокгольмської конференції, також була закріплена у багатьох міжнародних актах: Заключному акті наради з питань безпеки та співробітництва у Європі (1975 р.); у Конвенції про транскордонне забруднення на великі відстані (1979 р.); у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН “Про історичну відповідальність держав за забезпечення природи Землі для теперішнього і майбутніх поколінь” та в інших міжнародно-правових документах.

Ще один важливий внесок у розвиток екологічного права на міжнародному рівні зробила Декларація Конференції ООН по навколишньому середовищу і розвитку, яка відбулась в 1992 р. в Ріо-де-Жанейро. На цій конференції було обговорено та закріплене право громадян на здорове і плідне життя в злагоді з природою. Також, Декларація Ріо-де-Жанейро зазначає, що розвиток сучасного світу та технологій повинен відбуватися не на шкоду інтересам навколишнього природного середовища, а здійснюватись на благо теперішніх та майбутніх поколінь.

Україна, як і більшість країн світу, також приділяє особливу увагу екологічному законодавству, а саме нормативному закріпленню місця та ролі людини в суспільстві та державі. Наприклад, у Конституції України проголошено принципи верховенства прав і свобод людини, які у свою чергу містять певний перелік екологічних прав [3]. А саме екологічні права вперше були закріплені у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.) [7]. Також, вони були зафіксовані і в Конституції України (ст. 50), законах України: «Про охорону атмосферного повітря» (1992 р.), «Про екологічну експертизу» (1995 р.), «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру» (2000 р.) та інших [1].

Екологічні права громадян можна поділити на:

– конституційні права, вони передбачаються Конституцією України, а саме ст. 50: кожна людина має право на життя у безпечному довкіллі та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Також, Конституцією гарантується право вільного доступу до інформації, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту [6];

- природні права на безпеку у сфері екології та нешкідливе для життя і здоров'я навколишнє середовище [7];

– права, що мають екологічний характер, закріплені іншими законами. Наприклад, за Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»;

– екологічні права, закріплені в підзаконних нормативно-правових актах і договорах.

Екологічні права та обов'язки в екологічних правовідносинах — це не дії самих суб'єктів, а можливість чи необхідність здійснення певних дій у межах норм екологічного права. Обов'язки громадян щодо охорони довкілля закріплені в Конституції України. Статтею 66 Конституції України визначено обов'язок кожної особи не заподіювати шкоди природній та культурній спадщині, у разі порушення відшкодовувати завдані ним збитки [6]. Кожна людина і громадянин у своєму житті повинні взаємодіяти з природою (довкіллям), охороняти природу та довкілля. Категорія громадян, діяльність яких пов'язана з природокористуванням та її впливом на навколишнє середовище, повинна забезпечувати її комфорт під час своєї діяльності [3].

Також, відповідно до ст. 12 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» громадяни повинні: оберігати навколишнє середовище, раціонально використовувати природні ресурси, дотримуватися екологічних прав та законів, здійснювати свою діяльність з дотриманням цих правил, при надмірному чи спеціальному використанні природних ресурсів вносити певну встановлену плату та компенсувати заподіяну навколишньому середовищу шкоду [3]. Всі ці права захищаються законом і в разі порушення можуть тягти за собою правову відповідальність.

Отже, можна зробити висновок, що проблема екологічних прав є однією з найактуальніших на сьогодні. Однією з основних проблем реалізації громадянами їх екологічних прав і виконання обов'язків у галузі охорони

навколишнього природного середовища є саме низький рівень екологічної свідомості населення, яке досить погано знає свої екологічні права і обов'язки та механізм їх реалізації. Для вирішення цієї проблеми, ми вважаємо, потрібно зосередитись для початку на екологічній та еколого-правовій освіті і вихованні.

На конституційному рівні в Україні важливо виділити окрему категорію екологічних прав людини та громадянина. В основному це пов'язано з важливістю та пріоритетністю цих видів прав, по-друге, в Україні необхідно врегулювати конституційні норми, які прямо чи опосередковано визначають екологічні права та обов'язки людей та громадян. Зокрема, бар'єри для забезпечення екологічних прав громадян – відсутність механізму участі громадськості у процесі прийняття рішень про значення довідки в правовому процесі України, обговорення законопроектів, які можуть мати негативні наслідки для навколишнього середовища та здоров'я людини. Громадські організації та окремі громадяни не мають права подавати до суду за заподіяння шкоди навколишньому середовищу, якщо орган державної влади відмовляє в наданні інформації про стан навколишнього природного середовища.

Отже, обов'язком кожної людини можна вважати охорону природу та дбайливе ставлення до природних багатств, це можна розглядати як і правовий і як моральний обов'язок. Кожен повинен дотримуватись відповідних вимог встановлених законодавством, порушення яких призводить до правових наслідків.